СЛИКАР МИЛОРАД БАТА МИХАИЛОВИЋ ЕКСКЛУЗИВНО ЗА „НАЦИЈУ” О СМИСЛУ, МОЋИ, ПУТУ И НАПЕТОСТИ ИЗМЕЂУ ЛИЧНОСТИ И СИСТЕМА

Изгубљене престонице душице

„На његовим сликама присуствујемо акцији спасавања света, евакуацији. Сликар као да са великом зебњом надгледа утовар пред сам полазак на велики пут”, записао је о њему Песник. „Родио се као сликар, живи да би сликао, а чини се да слика само кад то не може да избегне. У грозници, у изнудици, на брзу руку, уочи Божића, кад дође стани-пани. Некад и закасни, па му четкица експлодира у руци. Зато је, кад срећно изађе из теснаца, тако широке руке”

Пише: Маја Радонић

Срп-ски и па-ри-ски сли-кар Ба-та Ми-ха-и-ло-вић (Пан-че-во, 1923) го-во-ри као ујед-но

да-ти гла-со-ви из чу-ве-не књи-ге *Љу-ди го-во-ре* Раст-ка Пе-тро-ви-ћа. Ње-го-ва при-ча је као жи-ва во-да: вр-лу-да, игра се, сва у бље-ско-ви-ма се-ћа-ња, у плод-ној зре-ло-сти ис-ку-ства, а он-да се на-је-дан-пут вра-ћа ме-ђу оба-ле, у глав-ни ток, и по-сма-трач схва-та да ње-не пу-та-ње ни-су слу-чај-не. Ње-го-во сли-кар-ство мо-жда не би тре-ба-ло ту-ма-чи-ти. Пе-сник Беħ-ко-вић је у пра-ву ка-да ве-ли да пи-са-ти о сли-кар-ству зна-чи пре-во-ди-ти с је-зи-ка ко-ји раз-у-ме сва-ко на је-зик ко-јим се спо-ра-зу-ме-ва тек по-не-ко: „Шта и ка-ко сли-ка Ба-та Ми-ха-и-ло-вић ни-је ла-ко ре-ћи, али да је он ве-ли-ки свет-ски сли-кар – ни-је те-шко ви-де-ти.”

• Жи ви те на ре ла ци ји Па риз–Бе о град, а све че шће сте у на шој пре сто ни ци. До ла зе ћи из Евро пе, шта ви ди те ка да упо ре ди те ста ње ду ха та мо и ов де?

На ово пи-та-ње би лак-ше од-го-во-ри-ли не-ки про-фе-си-о-нал-ци ко-ји се ба-ве те-ма-ма вла-сти и до-ми-на-ци-је. Ме-ни је то по-ма-ло муч-но, чак и да ми-слим о то-ме, али на-те-ра-ју ме окол-но-сти да ви-дим. Ви-дим да је си-ту-а-ци-ја вр-ло слич-на и ов-де и та-мо, и ми-слим да се то и тру-де ови ко-ји вла-да-ју све-том. Ко-ри-сте, при том, је-дан вр-ло про-за-и-чан и ста-ри на-чин – за-ва-ди па вла-дај, упла-ши па вла-дај, ко-рум-пи-рај па вла-дај, и све та-ко ре-дом. Тим си-сте-мом су на нео-про-стив на-чин ско-ро за-вла-да-ли не-чим чи-ју тај-ну ни-смо од-го-нет-ну-ли: жи-во-том. Поj-ма не-ма-мо шта је жи-вот, а они су ус-пе-ли да га до те ме-ре обе-сми-сле да су за-бо-ра-ви-ли на Хри-сто-ве ре-чи: „Љу-би бли-жње-га сво-га као са-мо-га се-бе.” Да је Хри-стос са-мо то ре-као, чо-век тре-ба да му ка-же – хва-ла, јер ни-шта дру-го ни-је мо-рао да ка-же. Ка-ко ти љу-ди мо-гу да жи-ве са за-шти-том од де-се-так го-ри-ла, ка-ко их ни-је сра-мо-та да са том „за-шти-том” уђу у ка-фа-ну где се-ди нор-ма-лан свет, да иду ули-цом та-ко? Сви има-ју исте ко-шу-ље, исте фри-зу-ре, исте гла-ве, па се пи-там ода-кле су, ко је њих пра-вио? По-не-кад но-ћу раз-ми-шљам – мо-жда има не-ки тај-ни план, па их је при-ро-да са-ку-пи-ла да би им омо-гу-ћи-ла да ви-ше му-че чо-ве-ка? Мо-жда ће по-сле лак-ше да их укло-ни кад су на оку-пу, а исти су сви, не во-ле се, ве-ру-ју је-дан дру-гом са-мо кад има-ју ору-жа-ну за-шти-ту.

За-што све ово при-чам?

Ка-да сам до-шао у Па-риз 1952. го-ди-не, пр-вих пет го-ди-на сам био мо-лер и то је би-ло нај-леп-ше вре-ме, јер је рат био го-тов и сви су по-че-ли да у бли-жњем ви-де бра-та. До-ла-зи-ли су мно-ги из ра-зних зе-ма-ља у ту пре-сто-ни-цу ду-хов-не сли-кар-ске суд-би-не и сви су би-ли бра-ћа. Ве-ли-ке не-сре-ће збли-же љу-де и они поч-ну нај-и-скре-ни-је да се дру-же. Сви смо се-де-ли на тро-то-а-ри-ма и пи-јуц-ка-ли

не-ко ви-но ко-је се то-чи-ло из бу-ри-ћа, 5-6 вр-ста из бу-те-ље ко-ја је кру-жи-ла око-ло. Се-део је Сар-тр, па не-ки кло-шар, па ја, и сви смо би-ли за-јед-но. По-сто-ји не-што осми-шље-но у људ-ској при-ро-ди што нас уве-ра-ва да има сми-сла по-сто-ја-ти и не ми-сли-ти о то-ме где је крај, све до тре-нут-ка кад вас опо-ме-ну: „Чу-вај се ње-га.” А тај не-ко је из дру-ге кон-цеп-ци-је жи-во-та.

• **Шта се сад про□ме□ни□ло?**

Про-ме-ни-ло се то што да-нас не-ма чо-ве-ка ко-ји би на не-ки на-чин био ро-ди-тељ дру-штву, уз функ-ци-ју ко-ју има, ре-ци-мо као Де Гол, или не-ка-да-шњи ин-те-лек-ту-ал-ци, на-уч-ни-ци, ко-ји су ишли у исте ка-фа-не у ко-је смо ишли ми. Мо-гло је да се се-ди це-лог да-на са не-што ма-ло па-ра, да се пи-јуц-ка-ју не-ка вин-ца, је-де... Се-ћам се, јед-ном се-ди-мо Пе-ра Ом-чи-кус и ја, и од-јед-ном до-ла-зи са же-ном ве-ли-ки глу-мац Га-ри Ку-пер, ко-га смо ими-ти-ра-ли. Хо-ће да пи-је ви-ски, а же-на му не да. Се-де-ли смо сто до сто-ла. Он опет за-мо-ли за ви-ски, а она не да. И он-да кел-нер на-миг-не на-ма, јер смо се зна-ли до-бро, до-ла-зи-ли смо че-сто и бог-зна-ка-ко смо се по-здра-вља-ли. Оде он, до-не-се ви-ски, ста-ви га на-ма на сто и ре-че: „Пре-ба-ци-те му.” Све је има-ло не-ки дру-ги сми-сао и Га-ри нам је био мно-го за-хва-лан. Кад је од-ла-зио, окре-нуо се и ма-хао нам, а ми смо би-ли ја-ко по-но-сни. Ма-хао нам Га-ри Ку-пер!

ПРИ-СНОСТ ИЗ ДУ-БИ-НЕ

Ка-ко је да-нас? Да-нас је као и код нас. Ви-ди-те те исте ка-фа-не ко-је су до ју-че би-ле у ру-ка-ма на-ро-да или др-жа-ве, не знам, ни-је ни ва-жно, има-ле су не-ке нор-мал-не сто-ло-ве са не-што сто-ли-ца око-ло, ско-ро да је сва-ко дру-штво има-ло свој сто у ка-фа-ни, кел-не-ре смо зна-ли. По-сто-ја-ла је не-ка при-сност, осе-ћај за-јед-ни-це, ствар-на фа-ми-ли-јар-ност. Све те нај-ин-те-ре-сант-ни-је ка-фа-не – ко-је су би-ле пре-сто-ни-це људ-ске ду-ше и це-лог све-та, у ко-је су до-ла-зи-ли бо-е-ми, би-ло ког за-ни-ма-ња, пе-сни-ци, пи-сци, сли-ка-ри, но-ви-на-ри, би-ло шта – сад су у не-чи-јим

ту-ђим ру-ка-ма. Су-штин-ски ту-ђим. Кел-нер, ко-ји је при-ја-тељ, с ко-јим смо се ру-ко-ва-ли кад ула-зи-мо, сад има див-но оде-ло као ови што вла-да-ју, с ве-ли-ким ма-шна-ма око гу-ше, сад је го-спо-дин и ја не мо-гу да га пре-по-знам. Ула-зим, ви-дим он ме-не пре-по-знао. Ка-жем му: „Шта ти је, бре, ти као да си ку-пио ову ка-фа-ну?" „Не, ни-сам", ка-же. „Па као га-зда из-гле-даш." „Са-мо из-гле-дам", ка-же, „али ни-сам." „Па ко ти је га-зда?" „Пој-ма не-мам", ка-же. „Знам са-мо да је на-те-рао нас дво-ји-цу, ко-је је иза-брао да оста-не-мо, да иде-мо на не-ки курс за по-на-ша-ње и да учи-мо ен-гле-ски. Ви-ди-те ка-ко нас је обу-као." „Па је ли ти леп-ше са-да?" Ка-же: „Јао, увек сте во-ле-ли да пра-ви-те ви-це-ве, али овај је нај-го-ри!"

Не-ста-ла је при-сност, не-ста-ло за-јед-ни-штво, не-ста-ли шарм и жи-во-пи-сност љу-ди. На-сту-пи-ли су бла-зи-ра-ност и обез-ли-че-ње. Уни-форм-ност и ро-бо-ти-зо-ва-ње. Све је апа-ра-ти-зо-ва-но и пре-ор-га-ни-зо-ва-но, не-људ-ско и сте-рил-но, пре-ди-зај-ни-ра-но и пра-зно. Та-ко је у Фран-цу-ској, убр-за-но се ка то-ме иде и код нас. Јед-на јеф-ти-на ка-фа-ни-ца, ко-ја ни-је би-ла ду-хов-но та-ко јеф-ти-на, са-да има не-ке пла-стич-не пре-свла-ке као за про-ба-ње ци-пе-ла.

Мла-ди љу-ди су ус-кра-ће-ни за мо-гућ-ност по-ре-ђе-ња. Кад смо ми би-ли клин-ци, из-ме-ђу љу-ди ко-ји ни-су исто ми-сли-ли по-ли-тич-ки, или о умет-но-сти, или шта год дру-го, по-сто-ја-ло је не-ко осе-ћа-ње да је то ма-ње ва-жно. Ва-жно је би-ло, кад сед-не-мо ма-ло да за-јед-но тро-ши-мо овај жи-вот, да нам бу-де што при-јат-ни-је, а оно дру-го не-ка сва-ко за се-бе ра-ди. Сад не.

• А оазе, ци□та□де□ле, по□следњ□е од□бра□не?

Има их, на-рав-но, ма-кар у „ду-бо-кој Фран-цу-ској", ка-ко ка-жу, као што их ми још има-мо на се-лу. Во-дим Ра-шке ду-хов-не све-ча-но-сти, сли-кар-ску ко-ло-ни-ју. Про-шле го-ди-не је би-ло 4-5 му-шка-ра-ца и пар да-ма. По јед-на Ита-ли-јан-ка, Бел-ги-јан-ка, Ру-ски-ња, Аустри-јан-ка, је-дан Ја-па-нац, сли-ка-ри са ра-зних стра-на. Они су се та-ко збра-ти-ми-ли са тим на-шим на-ро-дом та-мо! А ја мо-рам да бу-дем као стро-ги та-та. Ви-дим, шта-фе-ла-ји сто-је са истим плат-ни-ма, не мр-да-ју од по-чет-ка, три цр-ти-це и ни ма-кац. Ја ко-ба-ја-ги пи-там: „До-бро, што су они до-шли ов-де, шта ра-де сад?" Ка-жу ми: „Па же-не су у ку-хи-њи, ку-ва-ју са овим на-шим же-на-ма, жао им да им не по-мог-ну, па уче на-шу ку-хи-њу, а му-шкар-ци оби-ла-зе ма-на-сти-ре, је-дан хо-ће и да се за-мо-на-ши." Док они та-мо сли-ка-ју, до-ла-зе се-ља-ци са ра-зним пе-че-њи-ма, по-слу-же-њи-ма, ђа-ко-ни-ја-ма, и ка-жу – мо-ли-мо вас, гос'н Ба-то, ка-жи-те да то не тре-ба да пла-те, не-го је то из љу-ба-ви. Во-лео бих да ви-дим то у гра-ду, да не-ко из љу-ба-ви ка-же – дај да ти по-мог-нем да ку-ваш. То-ли-ко је жи-вот до-био не-ки ту-жан

и ру-жан укус не-схва-ће-но-сти, и све то због „дик-та-ту-ре ма-те-ри-јал-ног”.

КА-ЖЊА-ВА-ЈУ ВИ-ЗАН-ТИ-ЈУ У НА-МА

• Од ка да је жи вот ов де по чео на тај на чин да се ме ња и за што – ми сли те ли да су то ме до при не ли уда ри и при ти сци ко ји ма је наш на род био из ло жен та ко ду го, или је то је дан „не за у ста вљи ви глo бал ни про цес” , ко ји би ва на ме тан све ту свим сред ства ма?

Ми-слим да је све мно-го ра-ни-је вр-ло до-бро осми-шље-но и са-мо се упо-тре-бља-ва и усме-ра-ва он-да ка-да и она-ко ка-ко онај ко је мо-ћан про-це-ни да тре-ба. Бом-бар-до-ва-ње Ср-би-је је пр-ља-ви зло-чин хри-шћа-на пре-ма јед-ном на-ро-ду ко-ји је хри-шћан-ски, али је не-пре-кр-штен, ни-је узео ка-то-лич-ку ве-ру и у се-би ис-трај-но но-си Ви-зан-ти-ју. Па-па је не-дав-но био у Грч-кој да се из-ви-ни грч-ком па-три-јар-ху што су сру-ши-ли нај-ду-хов-ни-ју, нај-моћ-ни-ју, нај-ве-ћу пре-сто-ни-цу хри-шћан-ства: Кон-стан-ти-но-пољ. За-што је он то при-знао? Си-гур-но ни-је за-то што не-ће то ви-ше да ра-де – ево, са-да то опет ра-де са на-ма, са-да нам узи-ма-ју Ко-со-во и Ме-то-хи-ју. То је као ка-да би-смо ми оти-шли у Ита-ли-ју да узи-ма-мо до-сто-јан-ство Ка-то-лич-ке цр-кве та-мо где је она нај-ду-бље ве-за-на за сво-ју су-штин-ску уло-гу, па да то пре-да-мо не-ко-ме ко има дру-гу ре-ли-ги-ју. Ми-слим да је дав-но осми-шље-но и да се Ју-го-сла-ви-ја рас-ту-ри, да ми ни-смо ни бли-зу до-при-не-ли до-бро то-ме ко-ли-ко су до-при-не-ли по-зна-ти цен-три мо-ћи на За-па-ду или Ка-то-лич-ка цр-ква (не ка-то-ли-ци као вер-ни-ци, на-род је ту, евен-ту-ал-но, оче-ки-вао не-ку ко-рист за се-бе).

• Ка за ће ови по ли тич ки ко рект ни, не ча се ћи ча са: „Ах, опет те те о ри је за ве ре ”?

Они ће сво-је ко-је-шта-ри-је по-на-вља-ти у сва-ком слу-ча-ју. Ми, ме-ђу-тим, мо-ра-мо

ви-де-ти ка-ко ства-ри до-и-ста сто-је. Без то-га не мо-же-мо ни зна-ти шта нам је чи-ни-ти.

• Иако је код нас звӓниӵно прӧклӓмӧвӓно да је за бӱдӱћ̈ност Ср̈бӥје од вӥтал̈ног знӓчӓја да уђе у ЕУ, отуд ипак дӧпӥру до нас раӟлӥчӥти стӓвӧви европ̈ских нӓрӧда и влӓда о том пӥтӓњу, па и отвӧрен от̈пор. Вӥдӥте ли мӧгућ̈ност да Еврӧпа бӱде зӓједн̈ӥца раӟлӥчӥтих нӓрӧда, а не сӓмо унӥфӥкӧвӓно тр̈жӥште ис̈пӱњёно пӧлӥтиӵки кӧрект̈ним стӓдом?

Од ка-ко сам се ро-дио раз-ми-шљао сам на на-чин ко-ји ни-је био при-хва-ћен од оних ко-ји др-же омла-ди-ну у сво-јим ру-ка-ма. Ра-но сам осе-тио да се не-што мрач-но спре-ма, па сам сли-као Ср-би-ју са би-ком – је-дан мла-ди бик сто-ји ис-пред ру-ше-ви-на Ср-би-је, ис-пред јед-ног ма-на-сти-ра ко-јег ско-ро да не-ма, је-дан све-ти рат-ник је уну-тра го-то-во не-мо-ћан, а у по-за-ди-ни је Ср-би-ја ко-ја не-ста-је... То је дру-га го-ди-на Ли-ков-не ака-де-ми-је, 1947-48. Већ он-да сам се не-че-га упла-шио и, на жа-лост, то ме је ка-сни-је стал-но про-га-ња-ло, па сам сли-као ло-ба-ње. За-тим сам про-шао све те оп-се-си-је.

РЕНТАБИЛНОСТ ДИ-ЗАЈ-НИ-РА-НОГ БРАТ-СТВА

Ни-су љу-ди ти ко-ји би пра-ви-ли гра-ни-це. Ни Шип-та-ри ни-су та-ко ма-сов-но ру-ши-ли на-ше ма-на-сти-ре док ни-су осе-ти-ли да су по-др-жа-ни од нај-моћ-ни-је си-ле, то ни-су та-ко ни Тур-ци ра-ди-ли (има код љу-ди у исла-му по-што-ва-ња за бо-го-мо-ље). Ми-слим да њи-ма то за-пра-во и не тре-ба, што би они та-ко ру-ши-ли да ни-су за-шти-ће-ни и да им ни-је не-ко су-ге-ри-сао да им је баш то по-треб-но. Тај ко-ји вла-да све-том не-ће до-зво-ли-ти да се пра-ви брат-ство, ако му ни-је рен-та-бил-но, и не-ће до-зво-ли-ти да љу-ди бу-ду по-бо-жни на на-чин на ко-ји тре-ба да бу-ду, ако то ње-му не од-го-ва-ра.

Мно-го се пра-ши-не и ла-жних те-ма про-из-во-ди ка-ко би се чо-ве-ку од-у-зи-ма-ло вре-ме да не би раз-ми-шљао о за-и-ста озбиљ-ним ства-ри-ма – где је пут Чо-ве-ку на ку-гли Зе-мљи? Мо-ра пре-ста-ти да са-ња да ће Евро-па и Евро-пља-ни ика-да мо-ћи са-ми се-би да иза-бе-ру од-нос пре-ма тра-ја-њу на ку-гли Зе-мљи-ној, ако то не-ко-ме од оних ко-ји су моћ-ни, ко-ји вла-да-ју, не од-го-ва-ра. Ме-ђу-тим, оста-је пи-та-ње ко су, за-пра-во, ти нај-моћ-ни-ји ко-ји вла-да-ју!

• Ми сли те да се Евро пи, или ЕУ, не пи ше мно го до бро га?

Евро-па има ве-ли-ке ма-те-ри-јал-не про-бле-ме, јер су љу-ди ко-је је она не-кад за-ро-бља-ва-ла, ко-ло-ни-зо-ва-ла, са-да по-ста-ли гра-ђа-ни те Евро-пе и ве-ли-ки је по-раст не-за-по-сле-но-сти. Евро је оси-ро-ма-шио ку-пов-ну моћ Евро-пе. Ве-ли-ке су кри-зе, не са-мо у Фран-цу-ској, сву-да. Све то за-ви-си од то-га ко вла-да ку-глом зе-маљ-ском. Ако на-ста-ви да вла-да јед-на гру-па љу-ди, про-фи-те-ри обо-га-ће-ни на гр-ба-чи бли-жњих, ни-ти ће се усре-ћи-ти Евро-па, ни-ти ће би-ти за-јед-ни-ца сло-бод-них љу-ди.

То не-ће да ви-де исти они што упра-во до-зво-ља-ва-ју да се Ко-со-во пре-пу-сти на ми-лост и не-ми-лост ру-ши-о-ци-ма. Ка-ко сме-ју?! Па то чак не при-па-да са-мо Ср-би-ма, као ни све оно што је ду-бок траг ду-хов-ног по-сто-ја-ња чо-ве-чан-ства, као пи-ра-ми-де. Ми тре-нут-но не мо-же-мо да за-шти-ти-мо Ко-со-во, а они ко-ји га уни-шта-ва-ју не-ће би-ти ка-жња-ва-ни. Они ко-ји су до-шли као пред-став-ни-ци „ме-ђу-на-род-не за-јед-ни-це” су пла-ће-ни за то да га не шти-те.

• Ка да ка же мо да је не што *срп ско*, као што су ма на сти ри на Ко со ву и Ме то хи ји за ду жби не срп ских вла да ра, од мах смо оп ту же ни за не ка кав не га тив ни на ци о на ли зам; реч *срп ско* је опет, као у она вре ме на, при хва тљи ва са мо ако има не га тив не ко но та ци је. Ода кле то по ти че?

То су глу-по-сти! Па ми смо би-ли нај-број-ни-ји на-род на Бал-ка-ну, а сад има-мо, пре-ма бро-ју ста-нов-ни-ка и оно-ме ка-ко је би-ло ју-че, нај-ма-њи про-стор. Наш чо-век за-пра-во и не-ма осе-ћа-ње гра-ни-ца, ми-слим да но-си у ду-би-ни ду-ше не-ку ве-ли-ку

ду-хов-ну при-чу, а све што вам при-чам сам про-ве-ра-вао на пу-то-ва-њи-ма. Се-ћам се пу-то-ва-ња са оцем, ко-ји је мно-го во-лео да пу-ту-је. Био је со-лун-ски рат-ник. Ка-да до-ђе-мо у не-ку се-о-ску ку-ћу, при-ме нас у го-стин-ску со-бу, нај-леп-шу со-бу ко-ју има-ју у ку-ћи. Та-да ни-су има-ли па-ра да ку-пу-ју сли-ке Рем-бран-та, или Ба-те Ми-хај-ло-ви-ћа (по-кло-нио бих им да сам та-да био сли-кар) – на зи-ду сто-ји, ис-под див-ног ве-зе-ног пе-шки-ра, ре-кла-ма „Шел". Ни-сам је до та-да ви-део. Ура-ми-ли је као ико-ну, да улеп-ша-ју со-бу, ис-под цве-ће, све ми-ри-ше, ле-по-та једн-на. Код нас се за Бо-жић од ко-ла-ча пр-во пар-че на-ме-њу-је за ог-њи-ште, а дру-го за пут-ни-ка на-мер-ни-ка. Наш чо-век још има не-ку људ-ску при-чу ко-ју ни-је по-тро-шио, јер је за-стао не-где у „раз-во-ју". Ду-хов-ност је не-што што чо-век или има или не-ма, не мо-же баш да се раз-ви-је не-ким уче-њем или гим-на-сти-ком. Срп-ски на-род има не-ку ду-хов-ну ди-мен-зи-ју. У то сам се уве-рио још као млад, а по-го-то-во сад до-ла-зе-ћи са при-ја-те-љи-ма, оби-ла-зе-ћи Ср-би-ју.

ИСКОН И ПА-МЕТ

• **Пу□то□ва□ња са стран□ци□ма?**

Се-ћам се, још је Ми-ћа био жив (Ми-ћа По-по-вић, сли-кар), пу-то-ва-ли смо са на-шим див-ним при-ја-те-љи-ма Фран-цу-зи-ма, ко-ји су би-ли та-ко сре-ћ-ни што смо их до-ве-ли у Ср-би-ју, и за-лу-та-ли смо не-где на Зла-ти-бо-ру. Већ је био мрак, моћ. На-и-ђе-мо на не-ки ас-фал-ти-ра-ни пут на пла-ни-ни. Ми-ћа је ишао пр-ви и сре-ћом, у по-след-њем тре-нут-ку, ус-пео да ста-не. Ис-пред је би-ла про-ва-ли-ја, ас-фалт је на-гло пре-стао. Је-дан чо-век, ту је чу-вао сто-ку, иза-ђе и ка-же: „Ово је за дру-га Ти-та гра-ђе-но кад је до-ла-зио једн-ном у го-сте, па је са-мо до-тле тре-ба-ло да се са-гра-ди. То-ли-ко му је тре-ба-ло."

На то се Фран-цуз то-ли-ко сме-јао, а кад се уми-рио ре-че да чу-је од-не-кле звук кла-ви-ра. Ути-ша-мо се и чу-је-мо за-и-ста звук из до-ли-не у да-љи-ни. Ми-сли-ли смо да ха-лу-ци-ни-ра-мо: ка-ко да се у тој пу-стој вр-ле-ти, где не-ма ни тра-га све-тла, чу-је

кла-вир?! Хо-ће Фран-цуз да иде-мо за зву-ком, а овај чо-век нам ка-же: „Има ту ма-ло да-ље, ка-да пре-ђе-те пре-ко ове ру-пе, јед-но се-ло, па мо-жда ту код њих сви-ра кла-вир.”

Стиг-не-мо ми та-мо, кла-вир ма-ло ра-шти-мо-ван, је-дан деч-кић сви-ра, на-род се-ди с по-бо-жним ми-ром и слу-ша. Пи-та-мо ко је он. Ка-жу – из се-ла је, сту-ди-рао је не-где и за-вр-шио му-зи-ку, на-ба-ви-ли смо му кла-вир и ве-че-рас нам је *кон-це-рат*, до-шло је се-ло да га чу-је.

Фран-цу-зи су ствар-но ми-сли-ли да са-ња-ју. Је-дан од њих ме пи-та: „Ка-ко се ви кр-сти-те?” Ка-жем му. „Са три пр-ста, слич-но, са-мо дру-ги смер не-го ви.” „Ја мо-рам срп-ски да се кр-стим, не мо-гу ка-то-лич-ки, не иде”, ве-ли.

Тај исти на-род кад год мо-же пе-ва, пре-де, шта не ра-ди, не-ма се-ља-ка ко-ји не уме да ми-сли, а по-го-то-ву же-не. Не-ће ни да ка-жу шта све зна-ју. То ни-је слу-чај на За-па-ду, та-мо зна-ју са-мо што су учи-ли, иза то-га их уоп-ште не ин-те-ре-су-је. Пра-ви-ло им је – па-ме-тан сам са-мо за овај де-лић људ-ске при-че и ни-шта пре-ко то-га.

• Мо жда је нас са мо му ка на те ра ла на то, а они, ви со ко ор га ни зо ва ни, про сто не мо ра ју та ко?

Не, ни-је са-мо то. Ми-слим да су узро-ци мно-го ду-бљи. Има не-што у кри-зи што је нео-пи-си-во ва-жно. Те-шко је то и фор-му-ли-са-ти, мо-же се са-мо не-ким ин-стинк-тив-ним осе-ћа-њем по-ра-за или по-бе-де мар-ки-ра-ти. То је ле-по осе-тио Чар-ли Ча-плин, ка-да у оном фил-му ра-ди за не-ком ма-ши-ном и уба-цу-је не-ки део. Јед-ном по-гре-ши и не уба-ци то, тра-ка га по-ву-че и он иза-ђе пљо-снат – зна-чи, сво-јом ду-ши-цом он је још та-да осе-тио шта че-ка чо-ве-ка, да по-ста-је роб ма-те-ри-јал-ног и ма-ши-не, без ду-ха и лич-но-сти. Све је са-да про-ра-чу-на-то шта чо-ве-ку тре-ба да бу-де сре-ћан, да има чак и га-ће од-ре-ђе-не мар-ке, и то је сад по-ста-ло ва-жно, по-сто-ји са-мо јед-но што не мо-гу да до-дир-ну: дух. Отуд је ово што нам се као на-ро-ду де-ша-ва – пет ве-ко-ва Ту-ра-ка, ко-му-ни-зам, је-ди-на хри-шћан-ска зе-мља у овој епо-хи ко-ја је бом-бар-до-ва-на, по-ни-жа-ва-на, осу-ђе-на да је иза-зва-ла рас-пад Ју-го-сла-ви-је, да је уби-ја-ла те сво-је су-се-де, њи-хо-ву де-цу – то-ли-ко гну-сно! Ја ина-че не умем да де-лим љу-де по на-ци-ји, имам див-не при-ја-те-ље Хр-ва-те, чак ме је је-дан пи-тао да се за-ме-ни-мо, да он бу-де Ср-бин, а ја Хр-ват.

Мо-же, ка-жем му, оста-ћу исти, а ти ћеш мо-жда из-гу-би-ти ту функ-ци-ју на ко-јој си, бо-ље не-мој. Ми-слим да је то што нам ра-де то-ли-ко пр-ља-во и ни-ско, нео-про-сти-во. Пи-там се и ка-ко љу-ди не схва-та-ју да је тај Ми-ло-ше-вић, про-тив ко-јег сам ра-то-вао, ни-сам се сла-гао у мно-гим ства-ри-ма, за-ме-рао сам му, с пра-вом или не, не знам, ус-пео за ових пет го-ди-на да са-чу-ва до-сто-јан-ство и опе-ре ља-гу и са се-бе и са Ср-би-је.

МОЋ И ДУ-ША

• Да ли ће се ово што зо‌ве‌те стра‌шним вре‌ме‌ном на‌ста‌ви‌ти?

Са-мо до јед-не ме-ре. Та-ко ства-ри сто-је, чо-век је сво-јим ро-ђе-њем до-био јед-но пра-во ко-је ни-кад не не-ста-је, а то је пра-во да се на-да. За то је до-вољ-но да чо-век иза-ђе на ули-цу ка-да је ле-по вре-ме, као што ја во-лим (ова-ко, све мла-ђи и мла-ђи) ис-пред ате-љеа да иза-ђем и гле-дам де-чи-цу ка-ко их мај-ке ву-ку за ру-чи-це, а кли-нац мо-ра да за-ста-је, мо-ра да те-гли ма-ми ру-ку, мо-ра да по-гле-да сва-ко го-ван-це, он се дру-жи са свим ства-ри-ма ко-је по-сто-је. Де-ца за-и-ста има-ју чи-сто-ту и зна-ње ко-је се не-ка-ко из-гу-би кроз жи-вот, а би-ло би до-бро да љу-ди за-др-же у се-би ту све-жи-ну и де-ти-њу чи-сто-ту у ду-ши, ко-ли-ко год је мо-гу-ће. Он-да се не би де-ша-ва-ло да бом-бар-ду-ју де-цу да би ис-про-ба-ли оруж-је, што се на-ма де-ша-ва-ло.

• Зна‌чи ли то да се од‌лу‌чу‌ју‌ћа бит‌ка за *Евро‌пу на‌ци‌ја* ипак не во‌ди оруж‌јем, не‌го на пла‌ну ду‌ше и ду‌ха?

Евро-па већ по-ка-зу-је ап-сурд-но не-при-ја-тељ-ство ти-ме што љу-ди из са-ме Евро-пе, из ње-ног „дру-гог де-ла”, не-ма-ју пра-во да оду до те Евро-пе ако же-ле. Та-кав је слу-чај са на-ма: све те-же се до-би-ја-ју ви-зе.

Спо-ми-њао сам на-ше при-ја-те-ље сли-ка-ре ко-ји су би-ли пре-сре-ћ-ни што мо-гу да до-ђу и ви-де на-шу зе-мљу, што им ни-је оте-жан или за-бра-њен ула-зак, ра-до-ва-ли су се као де-ца. Он-да су оби-ла-зи-ли ма-на-сти-ре, па им је јед-на мла-да мо-на-хи-ња, бла-га и спо-кој-на као све-ти-ца, об-ја-шња-ва-ла по-ре-кло тих ма-на-сти-ра и до-ча-ра-ва-ла њи-хо-ву тај-ну, њи-хов сми-сао. Би-ли су за-па-ње-ни, по-го-то-ву же-не. Да не го-во-рим о оној за-па-ње-но-сти већ кад пр-ви пут угле-да-ју те ма-на-сти-ре; ка-да чо-век, за-тим, у њих ула-зи, за-и-ста је са-свим су-прот-но не-го кад ула-зи у ве-ли-ке ка-то-лич-ке цр-кве. Та-мо по-сто-ји са-мо ар-хи-тек-ту-ра и моћ, а ов-де по-сто-ји ду-ши-ца.

Же-не су би-ле збу-ње-не, пр-ви пут су ушле у не-ке ви-зан-тиј-ске хра-мо-ве, ћу-та-ле су с ве-ли-ком по-бо-жно-шћу. Јед-на Фран-цу-ски-ња, ко-ја је би-ла вр-ло ка-то-лич-ки кон-сти-ту-и-са-на, на из-ла-ску ми је ре-кла: „Ба-то, ја сам вам ра-ни-је за-ме-ра-ла ка-да сте ми го-во-ри-ли да ула-зи-мо у ва-ше хра-мо-ве и да на-у-чим по срп-ски да се кр-стим, али ја бих са-да хте-ла да на-у-чим.” По-ку-шао сам да то окре-нем на ша-лу, али оне су се оста-ле збу-ње-не про-жи-ма-ју-ћом ду-хов-но-шћу про-сто-ра у ко-ји су ушле, ми-ри-сом та-мја-на, во-ска, бо-си-о-ка, гла-со-ви-ма ко-ји по-ју, људ-ским гла-со-ви-ма. За-тим, збу-њи-ва-ло их је ко је све при-су-тан у тој ве-ли-чан-стве-ној ли-ков-ној при-чи, ча-роб-ној по ле-по-ти сво-јој – има и ђа-вол-чи-ћа не-где на мер-де-ви-на-ма, пе-ње се, и он уче-ству-је у људ-ској суд-би-ни, ан-ђел-чи-ћи, све-ци, све је ту, ни-шта ни-је из-о-ста-вље-но, це-ла људ-ска дра-ма. **<**

(Јун 2006)